

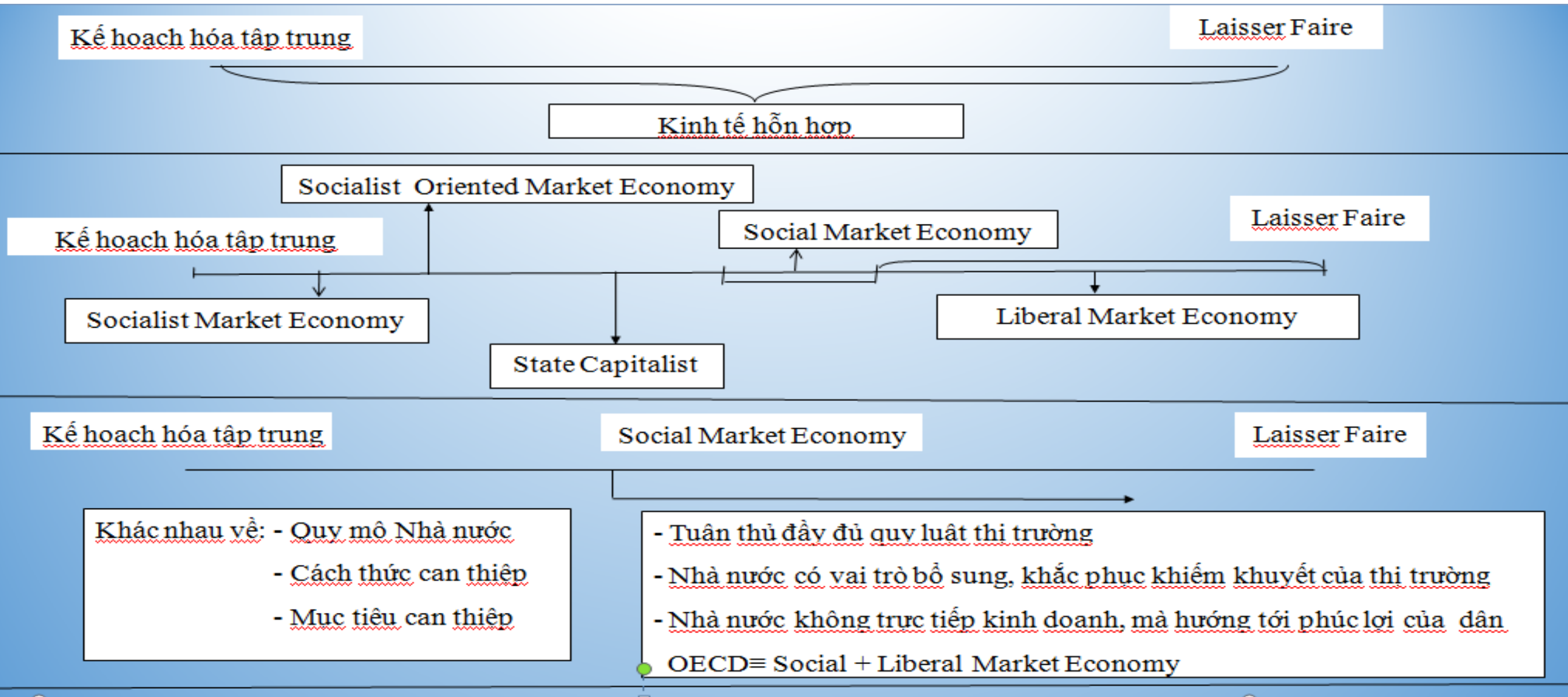
Đổi mới tư duy về kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam

TS. Nguyễn Đình Cung

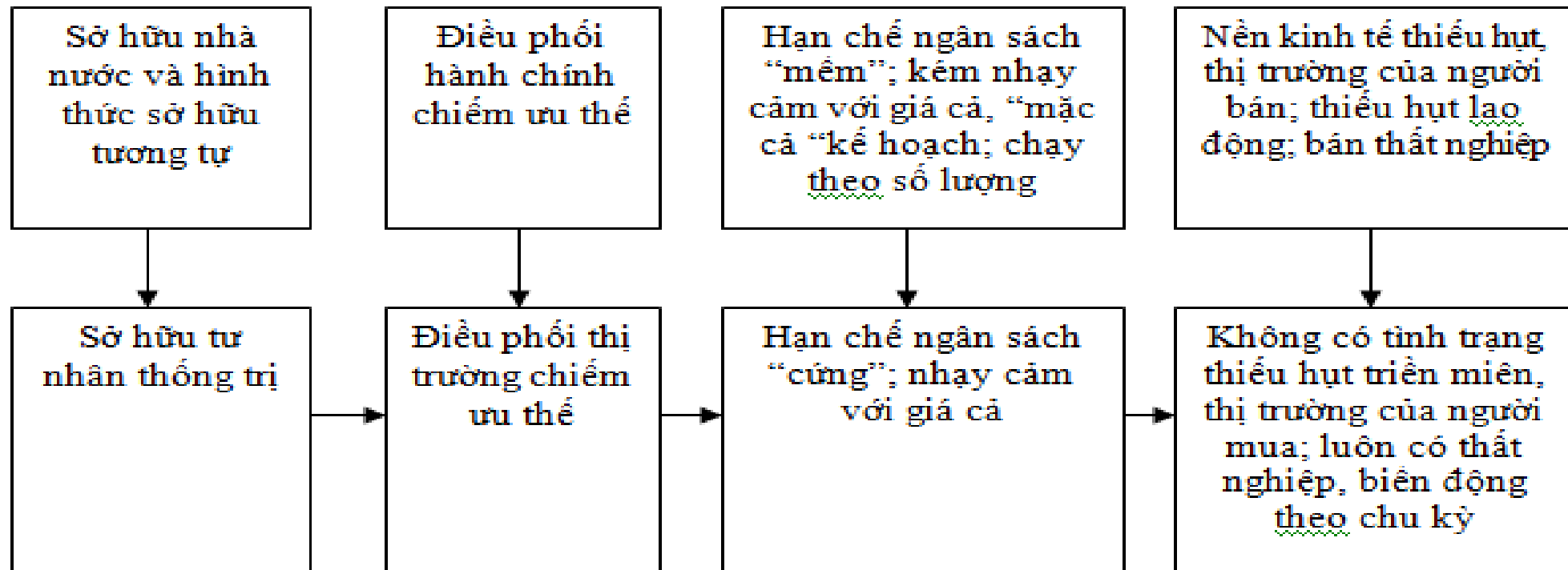
Viện trưởng Viện Nghiên cứu quản lý Kinh tế Trung ương

(Trình bày tại Toạ đàm sáng ngày 29/7/2020)

Các loại kinh tế thị trường = kinh tế hỗn hợp → kinh tế thị trường hiện đại, một loại kinh tế thị trường rất nhân văn, cạnh tranh công bằng, khuyến khích người có năng lực, nhưng đồng thời, cũng hỗ trợ người yếu thế để mọi người cùng có cơ hội phát triển; không chấp nhận kẻ lừa nhác; trừng phạt kẻ lừa đảo, bội tín và tước đoạt của người khác.

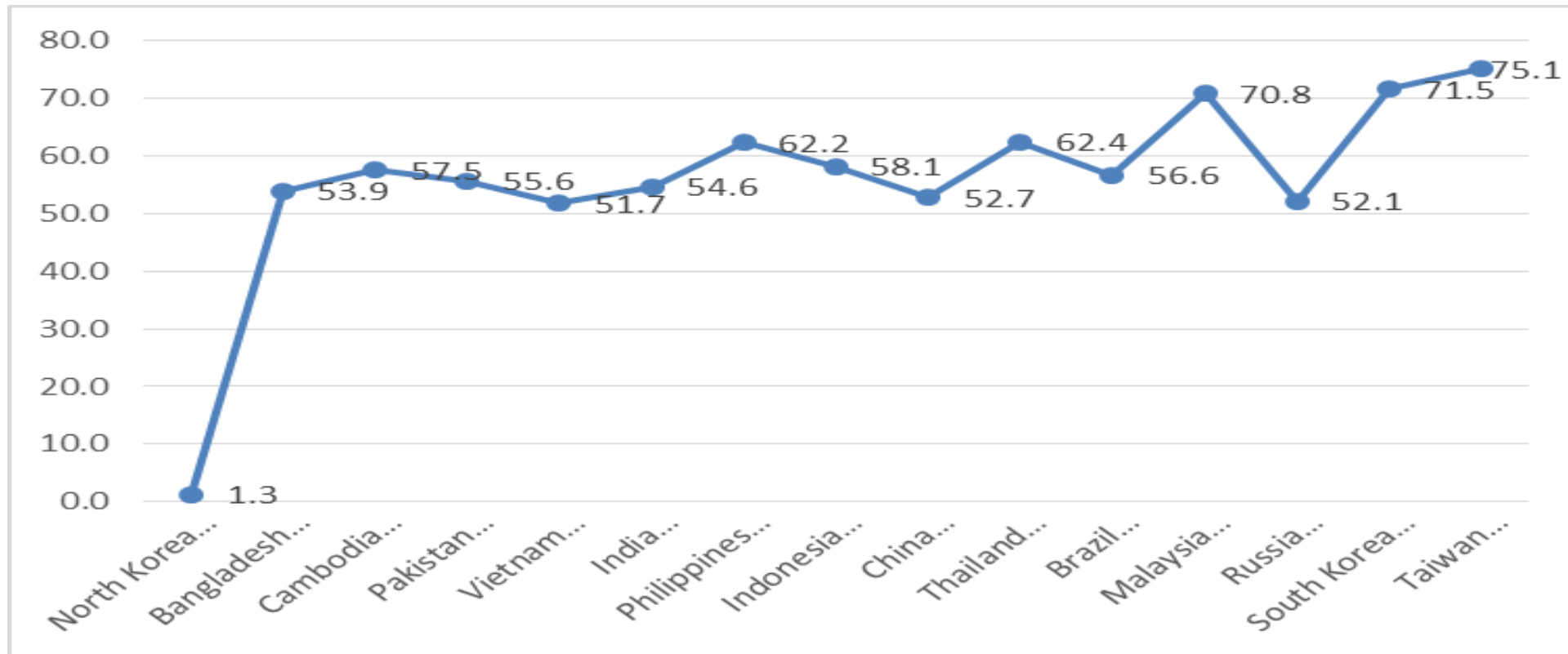

Hơn 30 năm đổi mới, con đường chuyển sang kinh tế thị trường vẫn còn dang dở

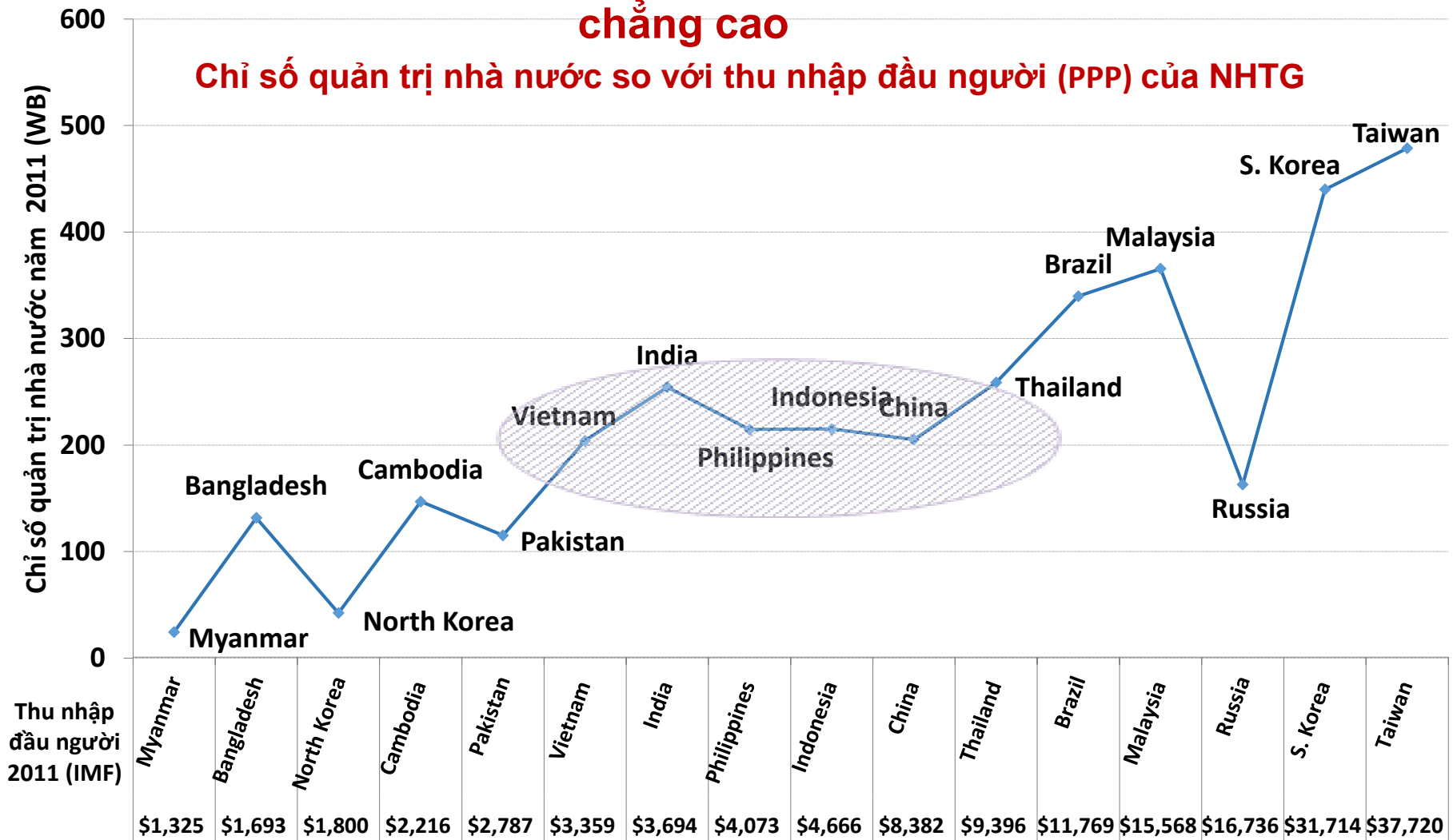
Nguồn: Kornai Janos (1990)

Cấp độ thị trường của nền kinh tế vẫn còn thấp

Hiệu lực quản lý nhà nước (public governance) cũng chẳng cao

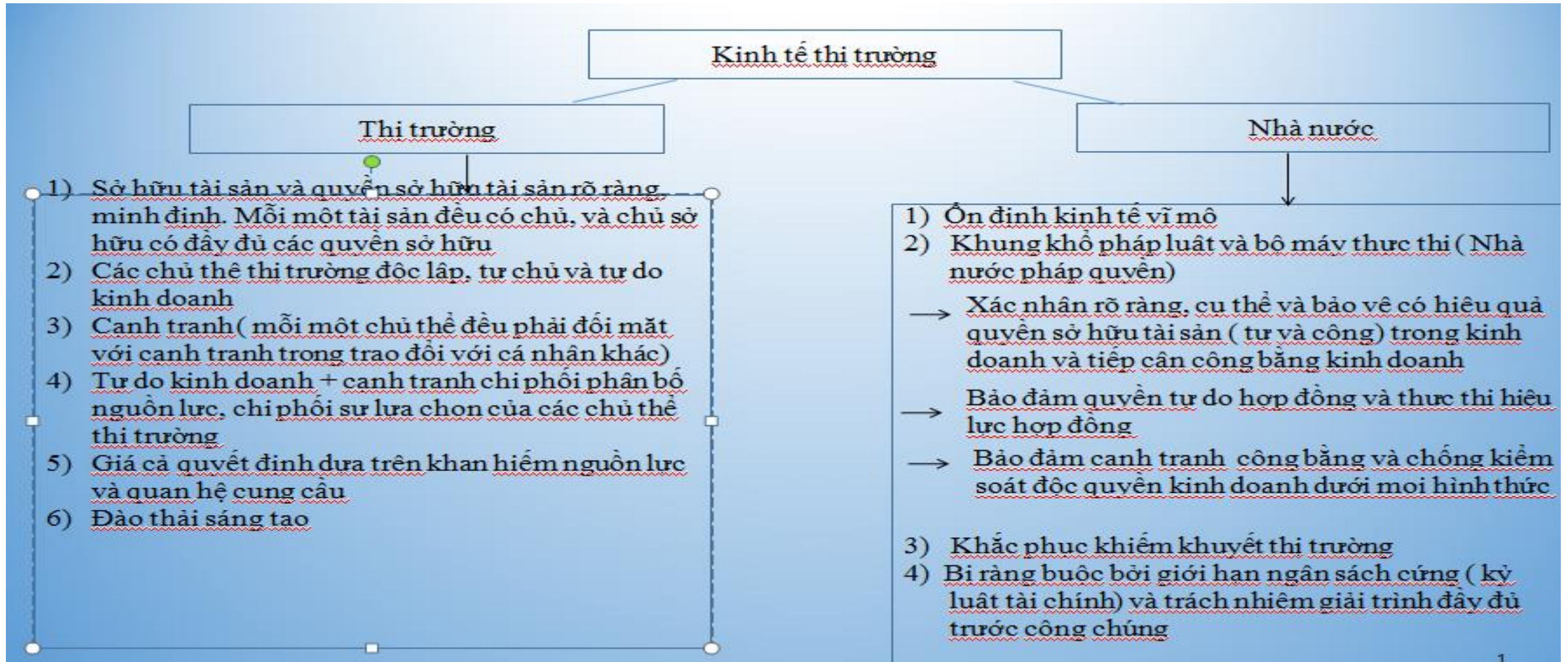
Chỉ số quản trị nhà nước so với thu nhập đầu người (PPP) của NHTG

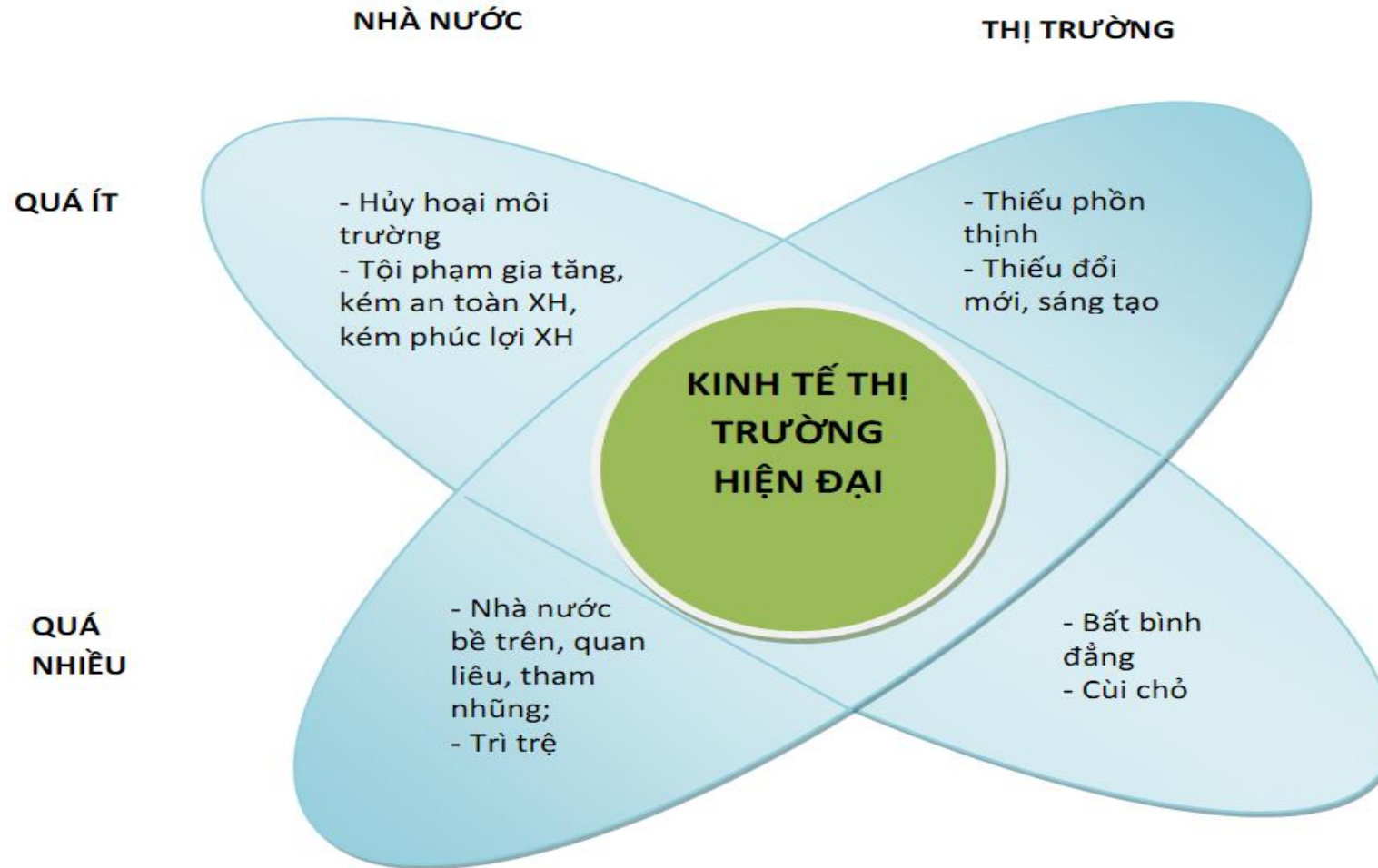
Bẫy thu nhập trung bình:

- các nước thu nhập trung bình giảm tốc độ tăng trưởng do bất cập về thể chế.
- Các nhóm lợi ích thao túng chính sách nhà nước, khi ấy ngay cả dân chủ cũng khó thay đổi tình thế này.
- Các nước nghèo có những thách thức tương tự, nhưng ở mức thu nhập thấp hơn. Cần tránh tình trạng khuyếch đảo của giới đặc quyền.

Nhà nước và thị trường là hai thành tố cơ bản không thể thiếu của kinh tế thị trường hiện đại (bàn tay hữu hình và bàn tay vô hình)

Các kết hợp sau đây (kết hợp theo đường chéo) không phải là kinh tế thị trường hiện đại.

Kinh tế thị trường hiện đại

- ❖ Kinh tế thị trường hiện đại là nền kinh tế trong đó nhà nước và thị trường thực hiện hợp lý vai trò và chức năng của mình, kết hợp và bổ sung cho nhau hướng đến một thị trường hoàn hảo.
- ❖ Nền kinh tế thị trường hiện đại có một số đặc trưng chủ yếu như sau:
 - ✓ Có chế độ sở hữu tài sản và quyền sở hữu tài sản rõ ràng, minh định:
 - Chủ sở hữu là thể nhân, pháp nhân (gồm pháp nhân tư và pháp nhân công quyền), .v.v.
 - Sở hữu tư nhân về tư liệu sản xuất là chủ yếu, phổ biến.
 - Ghi nhận và thừa nhận sự đa dạng về tài sản, gồm cả vật quyền và hiện vật.
 - Mỗi một tài sản (dù thuộc công hữu hay tư hữu) đều có chủ và chủ sở hữu cụ thể;
 - Các chủ sở hữu có đầy đủ các quyền sở hữu;

Kinh tế thị trường hiện đại

✓ Tự do kinh doanh:

- Các chủ thể thị trường phải độc lập về pháp lý,
- Có quyền tự do kinh doanh; tự do quyết định sản xuất cái gì, sản xuất bao nhiêu, sản xuất như thế nào, sản xuất cho ai;
- Tự do thỏa thuận hợp đồng, tự quyết định giá và trao đổi theo cung cầu thị trường.

✓ Cạnh tranh công bằng và có trật tự;

- Độc quyền phải được kiểm soát có hiệu quả;
- Cạnh tranh không lành mạnh phải bị trừng phạt và loại trừ.
- Mỗi một chủ thể thị trường (dù đó là người sản xuất hay người tiêu dùng, dù đó là thuộc khu vực công hay khu vực tư,.v.v.) đều phải đối mặt với cạnh tranh trong lựa chọn và trao đổi, mua bán với chủ thể khác trong giới hạn của chi phí và khan hiếm nguồn lực .

Kinh tế thị trường hiện đại

- ✓ Tự do kinh doanh và cạnh tranh thị trường chi phối phân bổ nguồn lực trong nền kinh tế, chi phối sự lựa chọn của các chủ thể thị trường.
- ✓ Giá cả tất cả các loại hàng hóa, dịch vụ và các yếu tố sản xuất (vốn, đất đai và lao động, tài nguyên thiên nhiên) đều được quyết định dựa trên khan hiếm nguồn lực, cạnh tranh và quan hệ cung cầu của thị trường (do thị trường quyết định).
- ✓ Cuối cùng là đào thải sáng tạo, tức là:
 - Cạnh tranh thị trường một cách công bằng và có trật tự để lựa chọn người thắng cuộc.
 - Doanh nghiệp, cá nhân hay quốc gia năng động, sáng tạo, tìm kiếm các cách thức phù hợp gia tăng được năng suất lao động, hiệu quả sử dụng các nguồn lực, v.v. thì doanh nghiệp, cá nhân hay quốc gia đó sẽ vượt lên.
 - Các doanh nghiệp không cạnh tranh được sẽ bị thị trường đào thải để nhường chỗ, nhường cơ hội kinh doanh cho các doanh nghiệp khác.

Kinh tế thị trường hiện đại

❖ Vai trò của nhà nước:

- ✓ Ổn định kinh tế vĩ mô
- ✓ Thiết lập khung pháp luật và bộ máy thực thi để thị trường hoạt động tốt, bao gồm:
 - Xác lập rõ ràng, cụ thể sở hữu tài sản và bảo vệ có hiệu quả quyền sở hữu tài sản;
 - Bảo đảm quyền tự do hợp đồng và thực thi hiệu lực các hợp đồng;
 - Bảo đảm cạnh tranh công bằng, bình đẳng và kiểm soát hiệu quả độc quyền kinh doanh dưới mọi hình thức,
 - Đảm bảo trật tự và an toàn xã hội, v.v.

Kinh tế thị trường hiện đại

- ✓ Khắc phục khiếm khuyết, thất bại của thị trường:
 - Độc quyền tự nhiên;
 - Các tác động ngoại vi (externalities) theo hướng loại bỏ, giảm tác động tiêu cực, và khuyến khích các hoạt động có tác động ngoại vi tích cực;
 - Đồng thời, không làm cho thị trường hoạt động một cách méo mó, sai lệch, tạo ra những tín hiệu thị trường lệch lạc đối với các chủ thể thị trường.
- ✓ Đảm bảo bình đẳng về cơ hội phát triển cho mọi người, tức là:
 - Tạo lập thể chế đảm bảo bình đẳng về cơ hội cho tất cả mọi người; không tạo lập thể chế riêng biệt cho từng nhóm người; và đồng thời,
 - Hỗ trợ, nâng đỡ nhóm xã hội yếu thế để nâng cao năng lực của họ, giúp họ tiếp cận được cơ hội như những người khác.

Kinh tế thị trường hiện đại

- ✓ Phân phối lại thu nhập nhằm giảm bớt bất công, bất bình đẳng trong xã hội; giảm sự đau khổ của nhóm người chịu tác động theo chu kỳ của thị trường (phá sản, mất việc làm,..v.v.);
- ✓ Thiết lập hệ thống bảo hiểm xã hội dưới các hình thức đa dạng đối với tất cả mọi người;
- ✓ Tổ chức cung ứng các sản phẩm, dịch vụ công thiết yếu và thực hiện các nhiệm vụ xã hội khác (đây là trách nhiệm của nhà nước; khác nhau ở cách thức thực hiện:
 - Trực tiếp cung ứng theo lối nhà nước phúc lợi như Bắc Âu, châu Âu lục địa;
 - Cung ứng gián tiếp theo Anh, Mỹ; tức tạo điều kiện để tư nhân tham gia cung ứng dịch vụ công.
 - Ngày nay PPP trở thành phổ biến trong phát triển hạ tầng và cung ứng dịch vụ công, là một đổi mới, sáng tạo trong cách cung cấp dịch vụ công hiệu quả hơn, giảm gánh nặng ngân sách...

Kinh tế thị trường hiện đại

- ✓ Trong khi thực hiện các chức năng nói trên, Nhà nước cũng phải bị ràng buộc bởi:
 - giới hạn ngân sách cứng (kỷ luật tài chính);
 - và trách nhiệm giải trình đầy đủ trước dân chúng.
- ✓ Nói cách khác, nhà nước hoạt động theo thị trường và các can thiệp của nhà nước vào nền kinh tế cũng không trái với nguyên tắc thị trường, mà phải thuận theo thị trường. Trên thực tế, không bao giờ có thị trường hoàn hảo, nhưng can thiệp của nhà nước phải hướng đến sự hoàn hảo của thị trường, khắc phục, sửa chữa các khiếm khuyết của thị trường.

Hội nghị lần thứ 3, Ban CHTW Đảng khóa 18, ĐCS Trung Quốc nói gì về kinh tế thị trường XHCN ở Trung Quốc

- ✓ Cải cách thể chế kinh tế là trọng điểm đi sâu cải cách toàn diện, vấn đề hạt nhân là xử lý tốt mối quan hệ giữa chính phủ và thị trường, làm cho thị trường giữ vai trò quyết định trong phân bổ nguồn tài nguyên và phát huy tốt hơn vai trò của chính phủ.
- ✓ Chức trách và vai trò của chính phủ chủ yếu là:
 - giữ ổn định kinh tế vĩ mô,
 - tăng cường và tối ưu hóa dịch vụ công,
 - bảo đảm công bằng trong cạnh tranh,
 - tăng cường giám sát quản lý thị trường, duy trì trật tự thị trường,
 - thúc đẩy phát triển bền vững, thúc đẩy cùng giàu có, bổ khuyết cho thị trường.
- ✓ Điều tiết vĩ mô khoa học và quản lý của chính phủ hiệu quả là yêu cầu nội tại để phát huy ưu thế của kinh tế thị trường XHCN.

Hội nghị lần thứ 3, Ban CHTW Đảng khóa 18, ĐCS Trung Quốc nói gì về kinh tế thị trường XHCN ở Trung Quốc

- ✓ Nhiệm vụ chủ yếu của điều tiết vĩ mô là:
 - duy trì cân bằng tổng lượng kinh tế;
 - thúc đẩy điều chỉnh kết cấu kinh tế và tối ưu hóa phân bổ sức sản xuất;
 - hóa giải tác động mang tính chu kỳ về kinh tế;
 - phòng ngừa các mối nguy cơ mang tính khu vực, hệ thống;
 - ổn định dự báo thị trường;
 - đưa kinh tế phát triển bền vững, lành mạnh.
- ✓ giảm ở mức độ lớn can thiệp trực tiếp của chính phủ trong phân bổ tài nguyên, thúc đẩy việc phân bổ tài nguyên theo nguyên tắc thị trường, giá cả thị trường, cạnh tranh thị trường để thực hiện tối đa hóa lợi ích và tối ưu hóa hiệu suất.
- ✓ Thúc đẩy tiện lợi hóa chế độ đăng ký kinh doanh, giảm bớt các hạng mục thẩm định tư cách, chuyển từ “xin phép trước vào sau” thành “vào trước xin phép sau”.

Hội nghị lần thứ 3, Ban CHTW Đảng khóa 18, ĐCS Trung Quốc nói gì về kinh tế thị trường XHCN ở Trung Quốc

- ✓ Đẩy nhanh hình thành hệ thống thị trường hiện đại với:
 - doanh nghiệp tự chủ kinh doanh;
 - cạnh tranh công bằng;
 - người tiêu dùng tự do lựa chọn, tự chủ tiêu dùng;
 - hàng hóa và các yếu tố sản xuất tự do lưu thông, trao đổi bình đẳng;
 - nỗ lực loại bỏ các rào cản thị trường;
 - nâng cao hiệu suất và tính công bằng trong phân bổ nguồn tài nguyên.
- ✓ Loại bỏ mọi quy định và cách làm cản trở thống nhất thị trường và cạnh tranh bình đẳng trong toàn quốc,
- ✓ Nỗ lực giải quyết những vấn đề như hệ thống thị trường không hoàn thiện, chính phủ can thiệp quá nhiều và giám sát quản lý không đến nơi đến chốn.

Hội nghị lần thứ 3, Ban CHTW Đảng khóa 18, ĐCS Trung Quốc nói gì về kinh tế thị trường XHCN ở Trung Quốc

- ✓ Hoàn thiện cơ chế giá chủ yếu do thị trường quyết định. Mọi thứ mà thị trường có thể quyết định giá đều giao cho thị trường, chính phủ không can dự. Phạm vi định giá của chính phủ chủ yếu hạn định trong các khâu độc quyền tự nhiên.
- ✓ Hoàn thiện chế độ bảo hộ quyền sở hữu tài sản. Quyền sở hữu tài sản là hạt nhân của chế độ sở hữu. Kiến toàn chế độ sở hữu hiện đại với nguồn gốc rõ ràng, chức trách quyền hạn được xác định rõ, được bảo hộ nghiêm, lưu chuyển thuận lợi. Quyền sở hữu tài sản của kinh tế công hữu là bất khả xâm phạm, quyền sở hữu của kinh tế phi công hữu cũng bất khả xâm phạm.

NHẬN XÉT

- ✓ “cải cách” =134 lần; “thể chế” 84; “cải cách thể chế” 25; “thị trường” 79; “CNXH” 8, “thị trường XHCN” 5; “quy luật thị trường”, “nguyên tắc thị trường”, “quy luật XHCN” và “nguyên tắc XHCN” đều 0.
- ✓ Họ bàn đến vai trò của nhà nước và thị trường trong nền kinh tế.
- ✓ Ngôn ngữ, thuật ngữ sử dụng và nội hàm khái niệm rất phù hợp, tương thích với kinh tế thị trường hiện đại ở các nước phương Tây;
- ✓ Không có đoạn nào nói về “quy luật của chủ nghĩa xã hội” chi phối kinh tế thị trường XHCN.
- ✓ Cách trình bày là khách quan, khoa học, không chủ quan áp đặt

Một số quan niệm và cách diễn thể hiện áp đặt, thiếu chính xác, thậm chí nhầm lẫn về kinh tế thị trường định hướng XHCN

- ✓ Kinh tế thị trường định hướng XHCN là nền kinh tế tuân theo quy luật của kinh tế thị trường; đồng thời, dựa trên cơ sở và được dẫn dắt bởi các nguyên tắc và bản chất của CNXH phù hợp với từng giai đoạn phát triển trong thời kỳ quá độ.
 - Nền kinh tế tuân theo quy luật của kinh tế thị trường chắc chắn không phải là kinh tế thị trường.
- ✓ Là nền kinh tế thị trường hiện đại và hội nhập quốc tế, nhiều hình thức sở hữu, nhiều thành phần kinh tế, hình thức tổ chức kinh doanh và phân phối; vận hành theo cơ chế thị trường có sự quản lý của nhà nước pháp quyền XHCN dưới sự lãnh đạo của Đảng.....
 - Mâu thuẫn, áp đặt theo ý muốn chủ quan, thiếu cơ sở khoa học. Có thể quan niệm về “nền kinh tế thị trường hiện đại” ở đây là hoàn toàn khác với “kinh tế thị trường hiện đại” hiện thực.

Một số quan niệm và cách diễn thể hiện áp đặt, thiếu chính xác, thậm chí nhầm lẫn về kinh tế thị trường định hướng XHCN

- ✓ **Nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta** là một bộ phận của nền kinh tế thị trường thế giới, trong đó, **thị trường đóng vai trò** chủ yếu trong huy động và phân bổ có hiệu quả nguồn lực phát triển, **là động lực chủ yếu để giải phóng sức sản xuất.**
 - **Cạnh tranh thị trường, chứ không phải thị trường là động lực**
- ✓ **Nhà nước đóng vai trò định hướng, hỗ trợ phát triển và quản lý nền kinh tế,** tôn trọng các quy tắc và quy luật của kinh tế thị trường. Các nguồn lực của nhà nước được phân bổ theo chiến lược, quy hoạch, kế hoạch và theo cơ chế thị trường.
 - **Nhà nước có vai trò và chức năng rộng lớn, quan trọng hơn nhiều!**

Một số quan niệm và cách diễn thể hiện áp đặt, thiếu chính xác, thậm chí nhầm lẫn về kinh tế thị trường định hướng XHCN

- ✓ **Nền kinh tế thị trường XHCN lấy con người làm trung tâm, vì con người và do con người, con người vừa là mục tiêu, vừa là động lực của sự phát triển....**
 - Kinh tế thị trường là một thực tế khách quan; tự bản thân nó không lấy bất kỳ cái gì làm trung tâm, hay trọng tâm hay ưu tiên cả.
 - Con người trong kinh tế thị trường không phải là con người chung chung, mà là từng cá nhân độc lập, ứng xử vì lợi ích của mình bằng cách phục vụ tốt nhu cầu của người khác; chỉ khi phục vụ tốt nhu cầu của người khác, thì từng cá nhân mới đạt được lợi ích của mình.
- ✓ **Các chủ thể bình đẳng, hợp tác và cạnh tranh theo pháp luật....**
 - Kinh tế thị trường phải có cạnh tranh bình đẳng, công bằng và có trật tự và pháp luật phải đảm bảo được điều đó, chứ không phải cạnh tranh theo pháp luật.
- ✓ **Kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo là trái với nguyên tắc của thị trường hiện đại.**

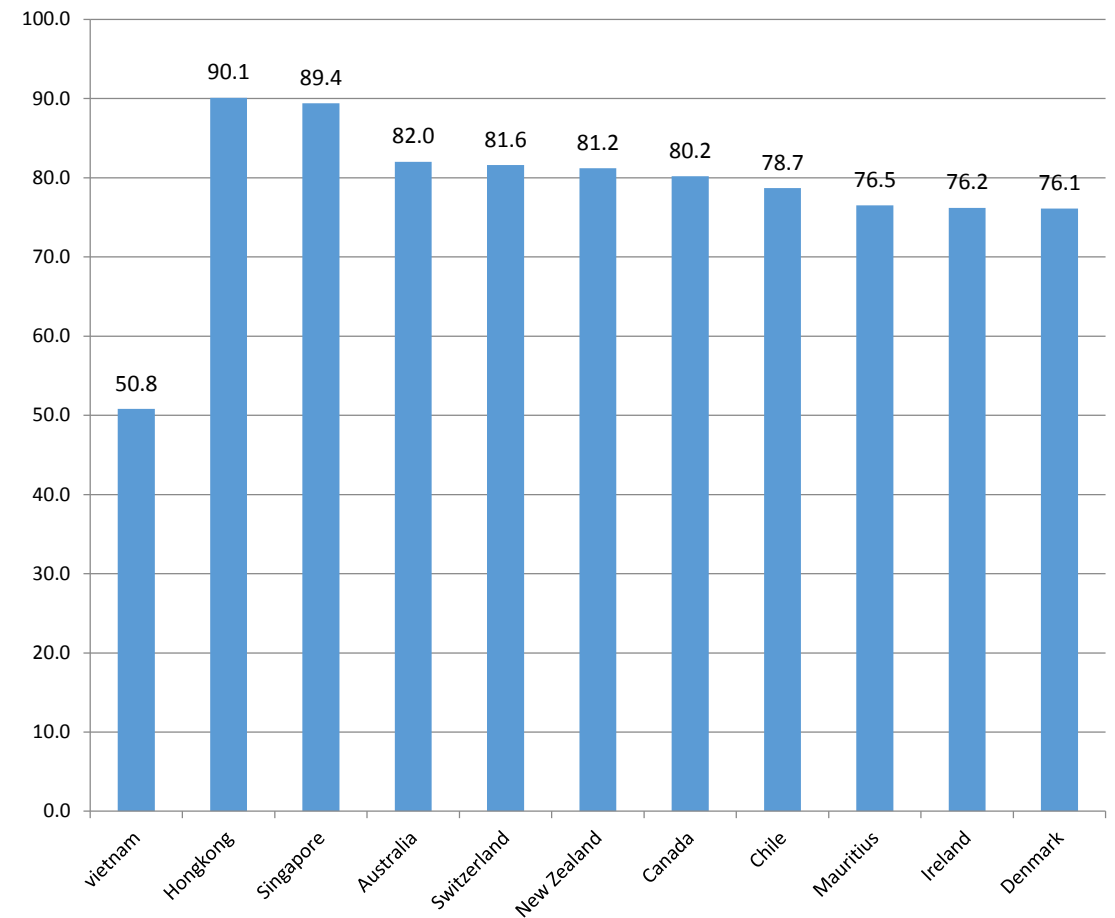
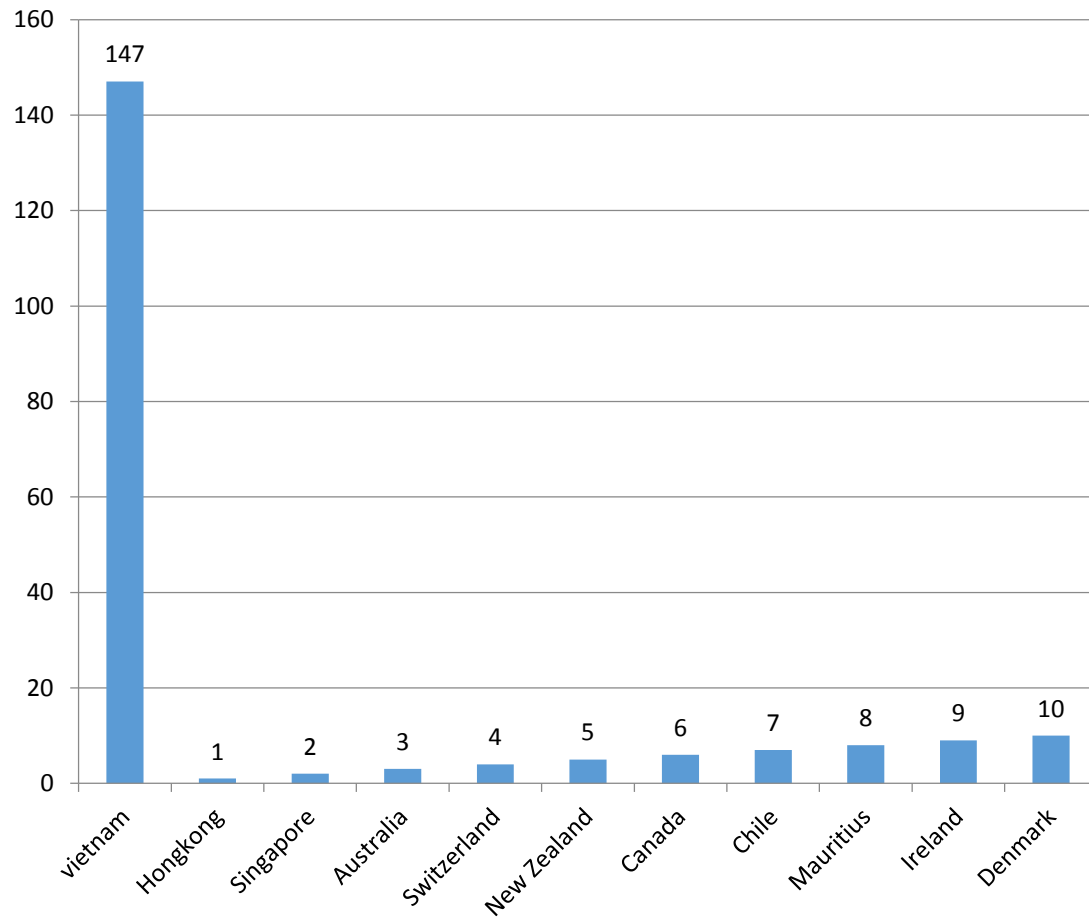
Một số quan niệm và cách diễn thể hiện áp đặt, thiếu chính xác, thậm chí nhầm lẫn về kinh tế thị trường định hướng XHCN

- ✓ Trong quản lý và phát triển các doanh nghiệp thuộc mọi thành phần kinh tế, cần phát huy mặt tích cực có lợi cho đất nước, đồng thời, kiểm tra, giám sát, thực hiện công khai, minh bạch, ngăn chặn, hạn chế tiêu cực.
 - Doanh nghiệp là pháp nhân, do pháp luật tạo ra, bản thân nó trung tính, không có tiêu cực, không có tích cực; nhưng, thể chế thổi sinh khí cho nó; nó sống được hay không, lành mạnh hay không, hữu ích hay không là do hệ thống thể chế trong đó nó hoạt động. Vì vậy, là sai lệch khi quan niệm doanh nghiệp loại này tốt hơn, hay hơn doanh nghiệp loại khác.
- ✓ Năm 2020, phấn đấu cơ bản hoàn thiện đồng bộ hệ thống thể chế kinh tế thị trường định hướng XHCN theo **các tiêu chuẩn phổ biến của kinh tế thị trường hiện đại và hội nhập**.
 - Trước hết, ta phải thống nhất được các tiêu chuẩn của kinh tế thị trường hiện đại; đồng thời, phải xác định được, hiện nay ta “chưa hiện đại” ở đâu, ở chỗ nào? khoảng cách giữa “hiện tại” và “hiện đại” là gì, xa hay gần;

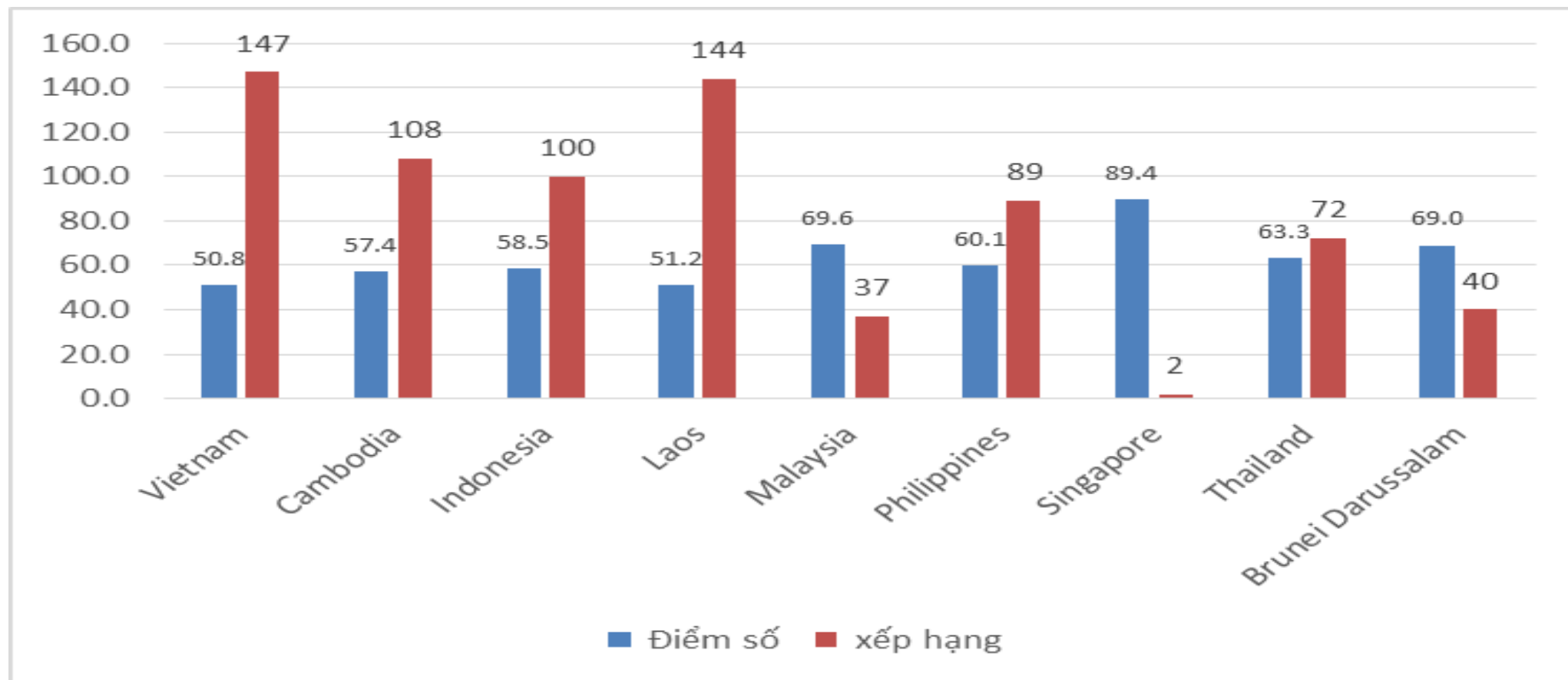
Mức độ thị trường trong nền kinh tế thị trường ở nước ta còn thấp

Các chỉ số	IEF2005	IEF2006	IEF2007	IEF2008	IEF2009	IEF2010	IEF2011	IEF2012	IEF2013		IEF2014	
Số nền kinh tế được xếp hạng		161	157	157	179	183	183	179	177	Thay đổi so với 2012	178	Thay đổi so với 2013
Xếp hạng tổng thể	147	142	138	135	145	144	139	136	140	4	147	7
Điểm xếp hạng chung	48.1	50.5	49.8	50.4	51	49.8	51.6	51.3	51	-0.3	50.8	-0.2
1. Tự do kinh doanh	40	60	59.6	60.4	61.7	60.7	61.9	61.1	63.8	2.7	62	-1.8
2. Tự do thương mại	50.2	57.6	56	62.8	63.4	68.9	68.9	79.6	78.6	-1	78.7	0.1
3. Tự do tài khóa	74.5	74.3	74.3	74.3	74.3	76.1	75.9	76.5	75.6	-0.9	77	1.4
4. Chi tiêu chính phủ	79.1	74.8	78.6	78	77.3	73.4	75.1	66.5	72.4	5.9	71.4	-1
5. Tự do tiền tệ	79.1	74.2	67.5	67.4	67	58.1	79.1	75.1	65.3	-9.8	63.6	-1.7
6. Tự do đầu tư	30	30	30	30	30	20	15	15	15	0	15	0
7. Tự do tài chính	30	30	30	30	30	30	30	30	30	0	30	0
8. Quyền sở hữu	10	10	10	10	10	15	15	15	15	0	15	0
9. Tự do không bị tham nhũng	24	26	26	26	26	27	27	27	29	2	26.9	-2.1
10. Tự do lao động	64.1	67.7	66.3	65.2	70	68.4	68.2	67.3	65.5	-1.8	68.3	2.8

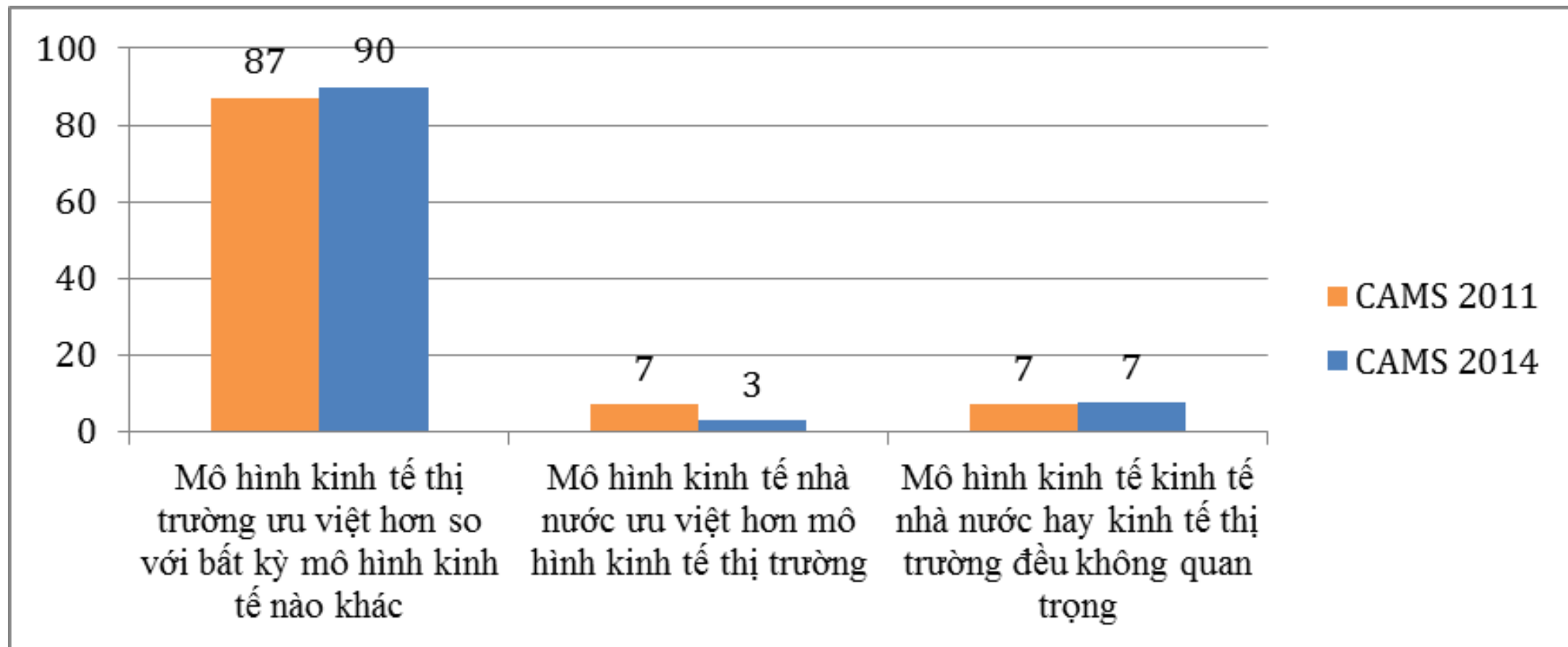
Thứ hạng và điểm số về mức độ phát triển của kinh tế thị trường của Việt Nam và Top 10 năm 2014

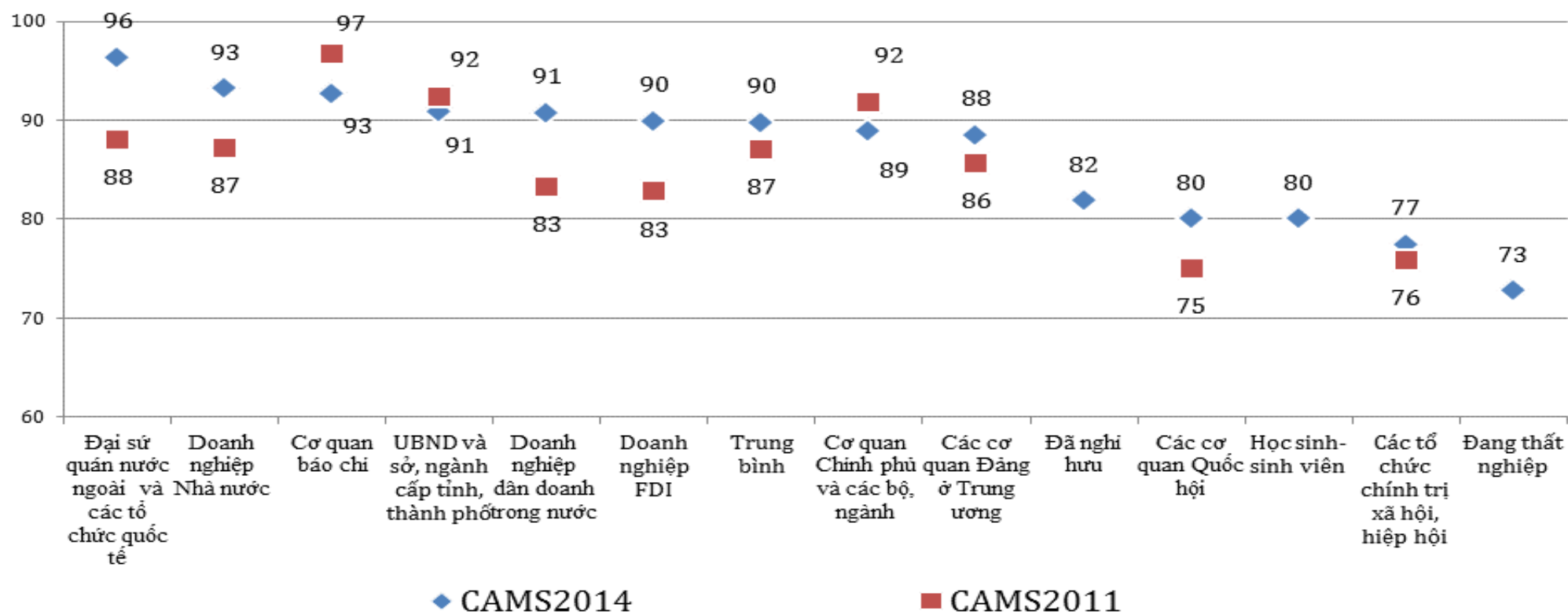
Kinh tế thị trường Việt Nam và các nước ASEAN

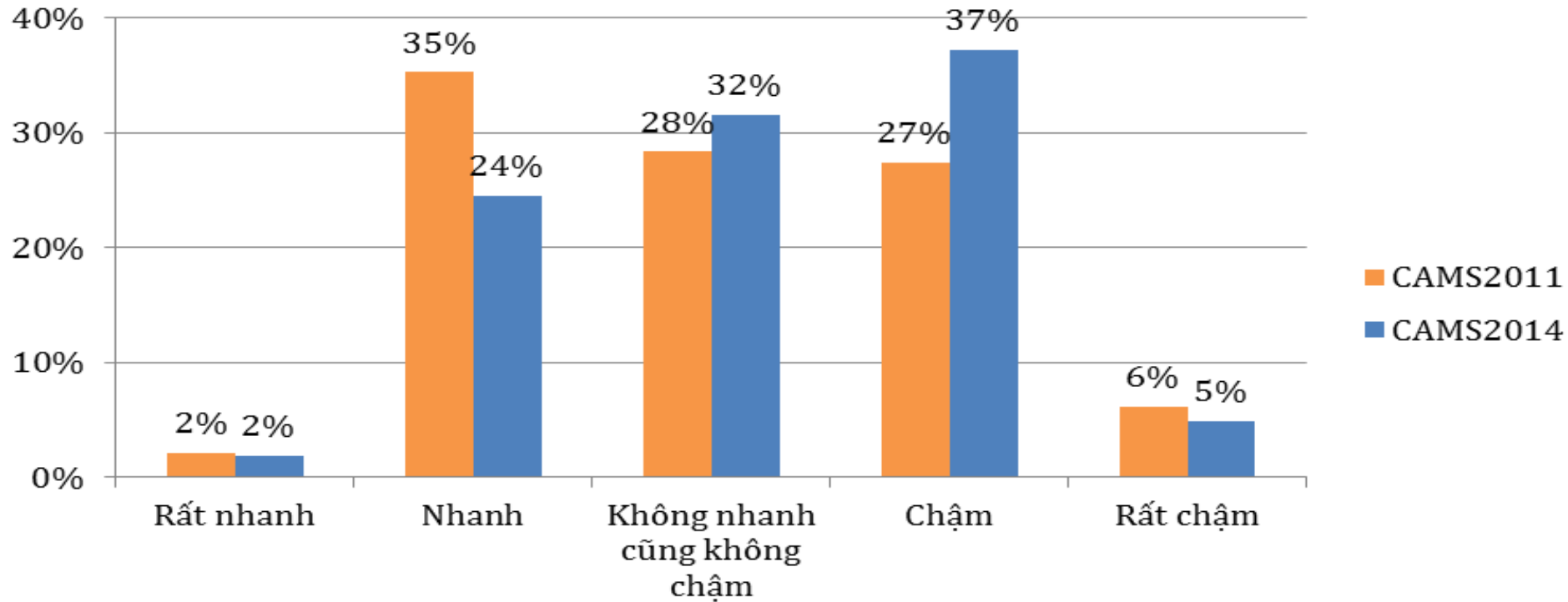
Tuyệt đại đa số cho rằng mô hình kinh tế thị trường ưu việt hơn

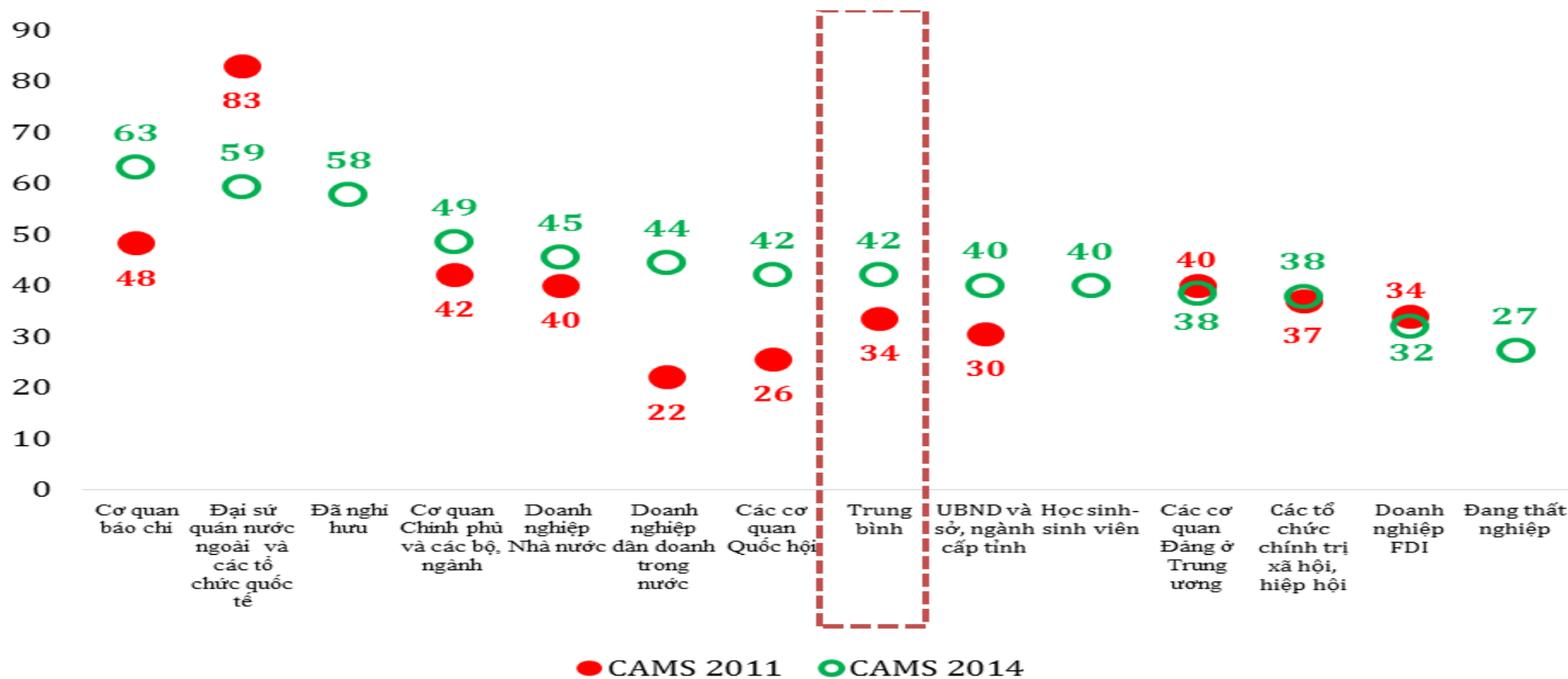
So sánh năm 2011 và năm 2014 phân theo nghề nghiệp

Cảm nhận suy giảm tốc độ cải cách trong các năm gần đây:
ngày càng nhiều người cho rằng tốc độ chuyển đổi sang kinh tế
thị trường đang chậm lại

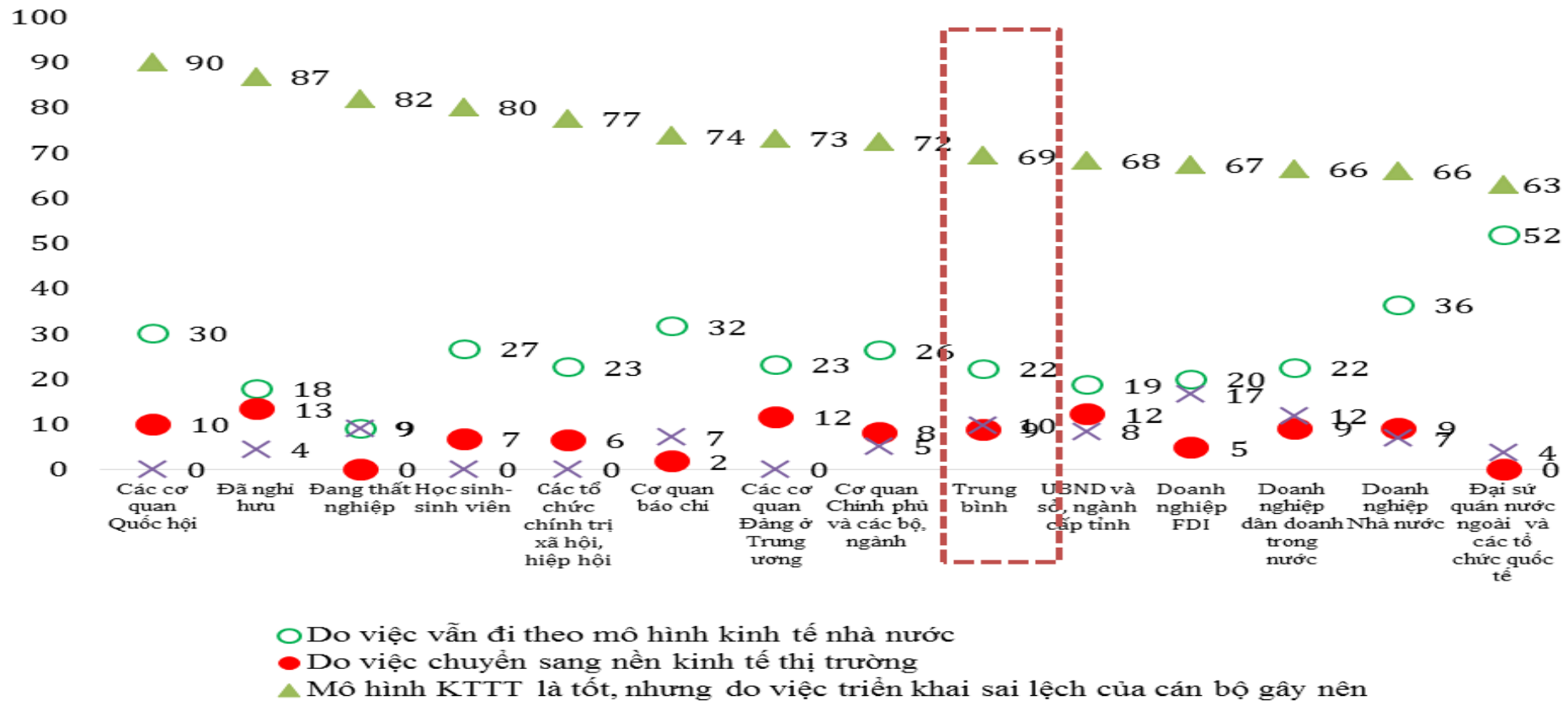

Tốc độ chuyển đổi là chậm hoặc rất chậm: so sánh CAMS 2011 và 2014: giai đoạn 2011-2014 chậm hơn 2008-2011

Đa số cho rằng nguyên nhân chủ yếu của những bất ổn hiện nay là do triển khai sai lệch của cán bộ trong KTTT

Nguyên nhân sâu xa của bất ổn kinh tế trong 5 năm vừa qua

Vậy, nên đổi mới thể nào trong tư duy, quan niệm về kinh tế thị trường định hướng XHCN?

- ✓ Kinh tế thị trường định hướng XHCN là nền kinh tế thị trường hiện đại, trong đó định hướng XHCN là việc Nhà nước XHCN làm nhiều hơn và thực hiện tốt hơn các chức năng xã hội của mình, gồm:
 - Nhà nước tạo nhiều hơn cơ hội phát triển cho người dân;
 - Nhà nước đảm bảo công bằng hơn cho tiếp cận cơ hội phát triển, nhất là đối với nhóm người yếu thế trong xã hội;
 - Nhà nước thực hiện chiến lược tăng trưởng toàn diện, chia sẻ công bằng lợi ích phát triển cho các nhóm dân cư, các vùng kinh tế;
 - Nhà nước đầu tư phát triển vào các vùng, lĩnh vực mà kinh tế tự nhân không làm, hoặc không làm được; nhà nước không đầu tư kinh doanh, đơn thuần tìm kiếm lợi nhuận.
 - Nhà nước chi tiêu nhiều hơn cho phát triển giáo dục, y tế, chăm sóc sức khỏe của người dân và an sinh xã hội;
 - Nhà nước vì dân phục vụ nhiều hơn; nhà nước vì dân nhiều hơn so với các nền kinh tế thị trường khác.

Tóm lại, khác biệt của kinh tế thị trường hiện đại và kinh tế thị trường XHCN ở chính vai trò nhà nước nhiều hơn, tốt hơn trong phát triển và giải quyết các vấn đề xã hội.

XIN CÁM ƠN